

БОНДАРЄВА Н. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНІ РІЗНОВИДИ ВИСЛОВЛЮВАНЬ-ПОРАД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена дослідженню комунікативних особливостей висловлювань-порад, аналізу семантики і структури цих висловлювань, виявленню рис, характерних лише для таких конструкцій.

Ключові слова: висловлювання-поради, мотивуюча оцінка, мотивована оцінка, іллокутивна сила висловлювання, домінуючий мовленнєвий акт, допоміжний мовленнєвий акт.

Стаття посвящена исследованию коммуникативных особенностей высказываний совета, анализу семантики и структуры данных высказываний, определению черт, характерных только для таких конструкций.

Ключевые слова: высказывания совета, мотивирующая оценка, мотивированная оценка, иллокутивная сила высказывания, доминирующий речевой акт, вспомогательный речевой акт.

The article deals with the research in communicative peculiarities of expression of advice, semantic and structure analysis of these expressions, recognition of specific traits which are typical for such constructions only.

Key words: expression of advice, incentive evaluation, motivated evaluation, illocutive forth of expression, pragmatical scheme, dominated speech act, auxiliary speech act.

На сучасному етапі розвитку мовознавства помітно зріс інтерес до вивчення комунікативно-прагматичних аспектів мови, які передбачають розгляд її як важливої ланки людської діяльності, аналіз закономірностей використання одиниць мови у реальних контекстах її функціонування, виявлення особливостей співвіднесеності значення і змісту повідомлення у мовленні тощо.

З огляду на значну роль волевияву у людському спілкуванні категорія волевиявлення постійно перебуває у центрі уваги дослідників, які вивчали різні аспекти цього явища: структурно-морфологічні (Л. А. Бирюлін, В. С. Храковський), функціонально-семантичні (А. В. Дорошенко, С. В. Харченко) та прагматичні (А. Вежбицька, Н. Ф. Гладуш, Л. В. Михайлова, О. Г. Почепцов, О. Л. Шевченко та ін.). Проте не всі характеристики комунікативної ситуації для диференціації директивних мовленнєвих актів проаналізовано детально, і не всі вони досліджені в аспекті визначення їх ролі у оформленні іллокутивного компонента, недостатньо досліджені окремі типи директивів, зокрема волевиявлення-порада, проблема закономірності вибору мовних засобів залежно від цілей і завдань комунікації все ще не знайшла належної

уваги лінгвістів. Усім цим і зумовлена **актуальність** пропонованої статті.

Метою нашого дослідження є спроба проаналізувати семантику висловлювань-порад та встановити їх комунікативно-структурні різновиди. **Предметом** дослідження виступають висловлювання-поради сучасної української мови, а його **об'єктом** – комунікативні і структурні особливості цих висловлювань. Дослідження комунікативних та структурних моделей, вербальних засобів вираження спонування зі значенням поради проводилося **на матеріалі** понад 1200 спонукальних висловлювань з урахуванням відповідних ситуацій. **Наукова новизна** полягає у виявленні множини іллокутивних потенціалів інтенції поради і створенні типології висловлювань-порад відповідно до їх комунікативної структури.

Мовленнєвий акт поради є достатньо “м'яким” директивом, що в цілому не потребує від адресата визначеної лінії поведінки. Однак, незважаючи на те, що мовець не стверджує, що він *хоче* від адресата реалізації певних дій, він (мовець) все ж таки *розраховує* на те, що адресат ці дії виконає, і тому часто намагається переконати адресата у їх доцільності, тобто намагається вплинути на свого співрозмовника.

Мовленнєвий вплив ми розуміємо широко: і як інформаційну зміну стану свідомості адресата, і як модифікацію структури його переконань, і як реакцію-відповідь реципієнта немовленнєвою дією на мовленнєвий стимул. Усі перераховані види змін психологічного, ментального й фізичного стану адресата у межах загальної теорії мовленнєвих дій називаються змінами його “стану світу” [1:37].

Автору мовленнєвого спілкування досить часто не вдається “прямо” вплинути на співрозмовника, він постійно “наштовхується” на обмеження, які створюються світом слухача й певною комунікативною ситуацією. Тому мовець змушений продумувати відповідну стратегію побудови мовленнєвої дії, яка базується на гіпотезі про ситуацію і співрозмовника, враховуючи його рівень освіти та інформованості, соціально-рольові, психологічні, вікові та інші характеристики. Ці змінні складники до певної міри детермінують стратегію побудови мовленнєвого впливу й вибір відповідних типів обґрунтувань. Однак характер цієї детермінації не є жорстким і однозначним, оскільки вибір як засобів мовленнєвого впливу, так і процедур, що служать для його обґрунтування, базується на когнітивній моделі світу мовця, його індивідуальному досвіді й уяві.

Таким чином, співрозмовник із його особистісними характеристиками й ситуація мовлення впливають на стратегію мовця, який, реалізуючи свій намір впливу, може “розбивати” висловлювання на дві частини: головну і допоміжну (домінуючий і допоміжний директив). Тобто, речення чи група речень, які є мовною реалізацією мовленнєвого акту поради, складаються принаймні з двох предикативних одиниць, одна з яких завжди є власне директивною частиною (домінуючий директив), а друга є мотивуванням цього директива (допоміжний директив). При цьому мотивуюча частина завжди має обґрунтування не фактів, названих у частині, що мотивується, а обґрунтування самого мовленнєвого акту спонукування.

Отже, домінуючий директив відіграє вирішальну роль у формуванні іллокутивної сили висловлювання-поради і є головним у цій структурі. Допоміжний мовленнєвий акт, по-перше, інформує про ситуацію виголошення домінуючого директива, по-друге, сам має непряму спонукальну іллокутивну функцію, виступає аргументом до головного, внаслідок чого збільшує шанси на успіх відповідного директива. Тобто, комунікативна структура висловлювання з концептом “порада” складається зі взаємодії іллокутивних сил домінуючого та допоміжного мовленнєвих актів.

Варто, однак, зауважити, що іллокутивна сила поради не має умови щирості “я хочу, щоб ти зробив ...” у настільки категоричній формі, як в інших типах директивних мовленнєвих актів (наказ, вимога): мовець явно не стверджує, що він *хоче*, щоб адресат щось зробив, він лише *вважає*, що дія адресата буде для нього (адресата) доброю, корисною (адресату слід зробити Z). Тому мотивування поради все ж таки буде не “я *хочу*, щоб ти зробив Z, тому що ...”, а “я *вважаю*, що тобі слід зробити Z, тому що ...”. Таким чином, “у складному мовленнєвому акті поради допоміжний мовленнєвий акт містить не підставу бажання, щоб адресат виконав певну дію, а підставу *вважання* мовця, чому адресату слід цю дію виконати” [2:10].

Ця підстава завжди пов'язана з оцінними установками мовця. У типовому випадку мовець радить, рекомендує адресату виконати дію, яку він (мовець) оцінює як “хорошу” або радить не виконувати дії, оцінюваної як “поганої”.

Н. Д. Арутюнова справедливо твердить, що оцінка дії є найбільш яскравим представником прагматичного значення, а прагматичним

прийнято називати те значення, яке слово чи висловлювання набуває у ситуації мовлення [3:5].

На існування тісного зв'язку категорії оцінки й мовленнєвого акту поради неодноразово вказувалося у лінгвістичній літературі [4:338–339; 5:79], причому мовленнєвий акт поради співвідноситься, на думку цих авторів, з позитивною оцінкою рекомендованої адресату дії.

На нашу думку, в мовленнєвому акті поради можна виділити не одну, а принаймні дві оцінки, що різняться функціонально: мотивуючу – первинну оцінку, що служить основою поради; мотивовану – вторинну оцінку корисної для адресата дії, яка йому пропонується.

Видається, що позитивна оцінка, об'єктом якої виступає майбутня дія адресата, завжди є вторинною, оскільки в її основі лежить або позитивна, або негативна оцінка певного предмета, дії чи стану, залученого до сфери поради. При цьому первинна оцінка виступає основою вторинної.

Основна відмінність мотивуючої і мотивованої оцінки в тому, що первинна оцінка може бути як позитивною, так і негативною, а вторинна оцінка – завжди позитивною. При чому, перша може встановлюватися мовцем безвідносно до адресата поради, а друга завжди враховує фактор адресата. Первинна оцінка дій, станів, предметів є основою, мотивом поради, вона тісно пов'язана з умовою мотивації поради, тоді як вторинна оцінка тісно пов'язана з умовою ширості мовленнєвого акту поради, оскільки лежить в основі, характерної для цього мовленнєвого акту ознаки корисної спрямованості на адресата.

Зауважимо, що оцінні установки мовця завжди пов'язані з прагматичними координатами “я-тут-тепер”. Проте, у мовленнєвому акті поради, на відміну від інших директивів (наказу, прохання), відлік цих координат ведеться не від мовця, а від адресата. Тому прагматично релевантним є стан справ, що оточує не мовця, а адресата; оцінки “добре”, “погано” також стосуються адресата. Таким чином, у координатах “я-тут-тепер” у ситуації поради мовець оцінює стан справ як “позитивний” чи “негативний” для адресата (початок цих координат – адресат, а не мовець). Координата “тут” означає той стан справ, що існує навколо адресата, місце, де знаходиться він у момент мовлення. Інакше кажучи, прагматичним центром світу поради є

адресат і все, що відбувається у цьому світі, описується відносно його центру.

У типовому випадку поради мовець спонукає адресата перебувати в одній системі прагматичних координат із тим, що оцінюється як “добре”, й у різних системах із тим, що оцінюється як “погане”. Оцінка стану справ, яка міститься у допоміжному мовленнєвому акті, має непрямую функцію спонукання: позитивна оцінка ситуації стимулює адресата актуалізувати для себе цю ситуацію в координатах “я-тут-тепер”; негативна оцінка спонукає адресата актуалізувати цей стан справ у координатах “не тут” або “не тепер”. Якщо ж опинитися з тим, що оцінюється як погане у різних системах неможливо, то мовець рекомендує адресату такі дії, які якщо й не усунуть, то принаймні послаблять ефект поганого.

Про стан справ, позитивно чи негативно оцінений (експліцитно чи імпліцитно), повідомляється за допомогою мовленнєвого акту, який набуває тим самим непрямой функції спонукання.

Допоміжний мовленнєвий акт, який має повідомлення про стан справ, що існує у цей момент навколо адресата, найчастіше містить негативну оцінку. У цьому випадку адресат спонукається до зміни системи координат, у якій він “тепер” знаходиться, переміститися до іншої, більш сприятливої для нього системи (1), або до пристосування якимось чином до цієї системи координат, зведення до мінімуму її негативного, несприятливого впливу (2): (1) *Тікай звідси. Тут чекає смерть* (Д. Білий); *Валько, тікай, він тебе бить буде! Він сумашедчий, Валько, тікай!* (В. Шевчук); (2) *Скинь піджака: душно, – Ядзя помітила його рух* (В. Шевчук); *Вкрийся, під ранок холодно буде* (В. Шевчук).

В усіх наведених прикладах ігнорування адресатом дії, що рекомендується мовцем, так чи інакше погіршує існуючий і без того достатньо поганий для адресата стан справ. Інакше кажучи, наміри й дії (або бездіяльність) адресата є несприятливими для ситуації, що створилася.

В інших випадках відбувається навпаки: стан справ, що склався, є несприятливим для реалізації намірів адресата, і здійснення їх не приведе адресата до тих результатів, яких він очікує: *Почекай, не розповідай – тут занадто шумно* (П. Щегельський). Така порада має форму “роби – буде добре” (наявний стан справ оцінюється як негативний для адресата).

Таку саму структуру (“роби – буде добре”) має порада у випадку позитивної оцінки стану справ, що існує у цей момент не навколо адресата, а в іншій системі координат, не “тут-тепер”, а “там-тепер”, до якої мовець рекомендує адресату переміститися: *Пізно, іди вже додому, там на тебе чекають кефір, свіжі журнали і м'яке світло нічника над ліжком* (О. Коломієць).

Повідомлення про сприятливі результати рекомендованих дій має на меті зайвий раз переконати адресата у їх доцільності і послужити ще одним засобом непрямого спонукання послухатися поради: *Випростайся над власною долею: здобудеш істинну велич!* (С. Процюк); *А ти по діагоналі читай, то більше встигнеш* (П. Щегельський).

У подібних прикладах прагматичний центр висловлювання переміщується зі стану справ, що існує у цей момент навколо адресата до виконання ним певних дій, на стан справ, що виникне після їх виконання. Релевантною для контексту цієї комунікації стає координата “потім”, а новий стан справ має позитивну оцінку мовця.

Поради, у яких допоміжний мовленнєвий акт містить інформацію про необхідність виконання дій, які не приведуть до негативних наслідків, мають форму “роби – не буде погано”: *Треба нам усім зійтися, – серйозно сказав Горбатий. – Зайві руки не пошкодять, – то такий зловмисний чоловік ... По одному ми з ним нічого не зробимо* (В. Шевчук); *Зайди отуди за дрова трохи, щоб зразу не побачив Кальт, як відчинить двері* (В. Захарченко).

У цих висловлюваннях допоміжний мовленнєвий акт є запевненням. Вони реалізуються у ситуації, коли мовець припускає, що адресат не буде схильний послухати поради, або сумніваючись у доцільності пропонованих дій, або побоюючись їх несприятливих наслідків. Запевнення служить засобом впливу на адресата, непрямого спонукання його до реалізації певної лінії поведінки.

Висловлювання із значеннєвими відношеннями альтернативної мотивації між частинами у допоміжному мовленнєвому акті містять повідомлення про те, що трапиться, якщо адресат не виконає рекомендованих дій, і мають форму “роби – якщо не зробиш, буде погано”. Тобто, негативної оцінки набуває не результат дії адресата, а результат його бездіяльності, невиконання рекомендованих дій: *Стеж за собою, – вже роздратовано сказав Єремія, – щоб не сталося чогось більш гіркого. Щоб не постраждав ти у бутньому віці* (В. Шевчук);

Хоч закушуйте, а то зовсім сп'янієте. Капітан скине з теплохода. Він же попереджав, що скине (О. Коломієць); Я знаю, що у вас гроші є, – всміхнулася Валька. – Сховайте, щоб не згубили! (В. Шевчук).

Як показує аналізований матеріал, поради, у яких адресат спонукається до дій, що допоможуть усунути несприятливий для нього стан, який він відчуває у момент виголошення висловлювання, набувають форми “роби – тепер погано”. Підставою аргументації, що адресату варто виконати дію, є негативна оцінка ситуації, що склалася у момент висловлювання. Але ця ситуація, на відміну від розглянутих раніше прикладів, є не об'єктивним станом справ, а станом адресата: *Коли буде погано, – порадив Богдану, – подивися на вуха цих поважних людей, почитай, чого вони добилися, і тоді стане легше (В. Даниленко); Коли важко тобі буде, не забувай його й приходь до нього (В. Шевчук); А ти, Архипе, здави отако долонями й потри, воно й пройде, – порадив дід Платон (В. Захарченко).* Мовець не стільки повідомляє про стан адресата (оскільки адресат і сам про це має знати, бо це його стан), скільки встановлює залежність цього стану й дій, які рекомендуються адресату. Цим адресату подаються підстави для поради, що сприяє підвищенню її іллокутивної сили.

Поради, у яких допоміжний мовленнєвий акт повідомляє про певний несприятливий стан справ, що існує в момент висловлювання, можуть мати додаткові іллокутивні компоненти, характерні для мовленнєвого акту докору: *Поснідаєте, замкнете хату і ключа під стріхою сховаєте ... І ще вам скажу: якщо з людьми доведеться жити, то не ставте себе вище, а когось нижче, бо всі люди однакі, тільки долі різні ... Ви ось на агронома вибились, тато ваш на директора, а мій Гнат голову склав ... І він би міг бути агрономом. Гнат мене в обиду не дав би ... (М. Зарудний).*

Допоміжний мовленнєвий акт у подібних висловлюваннях має повідомлення про поганий стан справ, і відповідальність за це покладається на адресата. Докір при цьому завжди м'який і має на меті викликати в адресата не почуття провини, сорому тощо, а лише усвідомлення, що цей стан справ необхідно виправити.

У випадках, коли мовець імплікує позитивну оцінку стану справ навколо адресата і радить адресату не витратити сили і не вживати зайвих зусиль, які не поліпшать ситуацію і без того “непогану”, порада має вигляд “не роби – і так добре”: *Коли тобі вже все так подобається – то в нас би й відпочила, а не їхала на курорт*

(О. Коломієць). Допоміжний мовленнєвий акт імплікує, що “зараз усе добре, тому не слід щось робити, щоб змінити стан справ” і виступає запевненням адресата, виконуючи непрямую функцію спонування.

Інша група порад має форму “не роби – буде погано” й негативну оцінку ситуації, яка існує в іншій, не адресата, системі координат: мовець зосереджує увагу на оцінці стану справ, у якому адресат опиниться унаслідок своїх дій. *Не виходь – на вулиці погана погода* (С. Процюк); *Нагору не піднімайся, там нема водія* (Д. Білий), – оцінюючи ситуацію негативно, мовець рекомендує адресату не переміщатися до системи координат, оскільки результати дій адресата будуть несприятливими.

Варто зауважити, що повідомлення адресата про поганий стан справ, який існує в іншій системі координат, завжди пов'язане з наміром адресата переміститися до цієї системи координат; у протилежному випадку це повідомлення втрачає сенс. Тому порада спонукає адресата відмовитися від своїх намірів.

В українській мові таку саму форму має порада, коли допоміжний мовленнєвий акт містить повідомлення про негативні наслідки дій адресата: *Не підставляй свою дурну голову під гаряче слово вождя: злетить, незчуєшся й коли* (В. Захарченко); *Не заносся над людьми, не дери дуже носа, що ти найрозумніший, бо тільки подумаєш так – зразу ж і опинишся в дурнях* (В. Захарченко). Подібні поради рекомендують адресату припинити дії або відмовитися від намірів їх здійснити, й завжди мають експліцитне заперечення: *Не дурійте, пане, – зашепотіла та йому в вухо. – Не дурійте, пане, інакше це погано для вас закінчиться* (В. Шевчук).

Висловлювання, у яких мовець рекомендує адресату виконати дії, які мають на меті не усунути несприятливий стан, а, швидше, пристосуватися до нього, можуть мати такі форми:

1) “не роби – і без того погано”;

2) “не роби – нічого доброго з цього не вийде”. Рекомендовані дії не усунуть несприятливий стан адресата, а будуть сприяти тому, щоб цей стан не погіршився.

До першої групи відносимо висловлювання, які завжди мають справу з намірами адресата й реалізуються у ситуації, коли адресат збирається виконати дії, які, на думку мовця, лише погіршать і без того поганий стан справ адресата. Мовець припускає, що адресат або не усвідомлює, що існує певний взаємозв'язок між його станом і діями, які

він збирається виконати, або він цей взаємозв'язок ігнорує. Повідомляючи (або нагадуючи) адресату про його стан, мовець у мовленнєвому акті експлікує цей взаємозв'язок і дає зрозуміти адресату, що його стан є достатньою підставою для того, щоб цих дій не виконувати. При цьому мовець прагне до того, щоб адресат не стільки отримав якусь користь від рекомендованих дій, скільки запобіг неприємностям, які може принести реалізація його намірів: *Залишайся вдома – ти хворий* (М. Зарудний); *Випий таблетку – у тебе висока температура* (О. Коломієць).

Як показують наші спостереження, різновидом поради, метою якої є спроба спонукати адресата пристосуватися до несприятливого для нього стану (психічного, фізичного), є висловлювання, що рекомендують адресату не реалізовувати свої наміри, оскільки стан, який він відчуває зараз, може зашкодити реалізації цих намірів. Пристосуватися до поганого стану можна: по-перше, не робити нічого такого, що погіршило б і без того поганий стан (“не роби – і без того погано”): *Не ходи на вулицю – ти хворий*; по-друге, не реалізовувати свої наміри (або відкласти їх реалізацію до кращих часів), здійсненню яких цей поганий стан може зашкодити (“не роби – нічого хорошого з цього не вийде”): *Його знудило від самого вигляду того супу, але хотів догодити матері. Взяв ложку й неохоче занурив її в юшку. – Не гризись, – м'яко озвалася мати, і голос її долинув до нього наче з іншої кімнати. – Що сталося, те сталось, і його не одміниш ...* (В. Шевчук); *Не говори нічого, ти втомився* (В. Шевчук).

Інакше кажучи, існує двонаправлена залежність між намірами адресата та його станом: здійснення намірів може вплинути на стан адресата й погіршити його; стан адресата може вплинути на здійснення його намірів і зашкодити йому.

Комунікативні різновиди висловлювань-порад, що мають певну оцінку мовця («–» – негативну оцінку / «+» – позитивну оцінку) у допоміжному мовленнєвому акті, наведено у таблиці.

Комунікативні різновиди порад

Комунікативна структура висловлювання	Оцінка мовцем прагматичної системи координат у допоміжному мовленнєвому акті	Приклади
роби – буде добре	адресату варто змінити (–) навколо нього стан справ адресату варто пристосуватися до	<i>Тікай звідси. Тут чекає смерть.</i> <i>Скинй піджака: душно.</i>

	цієї (–) системи координат адресату слід виконати дії, які приведуть до (+) наслідків адресату варто переміститися до (+) системи координат	<i>Випросяйся над власною долею: здобудеш істинну велич! Йди до нас, і пізнаєш святу істину, полегші великої зазнаєш...</i>
	адресату варто перемістити (+) об'єкт до своєї системи координат адресату варто видалити (–) об'єкт зі своєї системи координат	<i>Візьми собі яблука, вони вже стиглі. Гординя тебе гложе, брате! Гординя це велика, і тобі молитися треба, щоб позбутися її. Зайди отуди за дрова трохи, щоб зразу не побачив Кальт, як відчинить двері. Стеж за собою, – вже роздратовано сказав Єремія, – щоб не сталося чогось більши гіркого. Щоб не постраждав ти у бутньому віці. А ти, Архипе, здави отако долонями й потри, воно й пройде, – порадив дід Платон. Може б ти, батьку, каганчика поки що погасив. А то таке: і лампочка горить, і каганець...</i>
роби – не буде погано	адресату варто виконати дії, які не приведуть до (–) наслідків	<i>Коли тобі вже все так подобається – то в нас би й відпочила, а не їхала на курорт. Не виходь – на вулиці погана погода. Не підставляй свою дурну голову під гаряче слово вождя: злетить, незчуєшся й коли. Залишайся вдома – ти хворий.</i>
роби – якщо не зробиш, буде погано	адресату варто виконати дію, невиконання якої приведе до (–) наслідків	<i>Не говори нічого, ти втомився.</i>
роби – тепер погано	адресату варто виконати дії, які допоможуть усунути його (–) стан (психічний, фізичний) адресату варто виконати дії, що зможуть змінити (–) стан справ, відповідальність за який несе адресат	
не роби – і так добре	немає необхідності змінювати (+) навколо адресата стан справ	
не роби – буде погано	адресату не варто переміщуватися до іншої (–) системи координат адресату не варто виконувати дії, які приведуть до (–) наслідків	
не роби – і без того погано	адресату не варто виконувати дії, які можуть погіршити наявний його (–) стан (психічний, фізичний)	
не роби – нічого доброго з цього не вийде	адресату не варто робити дії, здійсненню яких може зашкодити його (–) теперішній стан (психічний, фізичний)	

Таким чином, висловлювання-поради у системі директивних мовленнєвих актів характеризуються наявністю певного комплексу семантичних і структурних характеристик, що дозволяє виокремити їх як окремий тип висловлювань. Із семантичного погляду порада – це мовленнєвий акт, який несе повідомлення про те, що є, на думку мовця,

найкращим для адресата у даній ситуації, за необхідної умови, що пропонована дія не є сама собою зрозумілою у цій ситуації. Це може бути або ж зовсім невідома інформація, або ж адресат здогадується але вагається з приводу реалізації певної дії, хоч в обох випадках ідея зміни є маркованою для семантики поради.

Проведене дослідження комунікативної структури висловлювань-порад, зокрема їх складових – домінуючого і допоміжного мовленнєвого акту, допомагають чітко визначити семантику конкретного висловлювання, що відкриває **перспективи** точної диференціації і класифікації директивних мовленнєвих актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Троянов В. И.* Личностные стратегии обоснования в дискурсе / В. И. Троянов // Личностные аспекты языкового общения : Межвуз. сб. научн. трудов / М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР / отв. ред. И. П. Сусов. – Калинин : КГУ, 1989. – С. 37–61.
2. *Фоміна Л. В.* Комунікативна організація безсполучникового складного речення спонукального типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Людмила Василівна Фоміна ; Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 19 с.
3. *Арутюнова Н. Д.* Лингвистические проблемы референции / Нина Давидовна Арутюнова // Новое в зарубежной лингвистике. Логика и лингвистика. / сост. и ред. Н. Д. Арутюнова. – М. : “Радуга”, 1982. – Вып. 13. – С. 5–40.
4. *Арутюнова Н. Д.* Сравнительная оценка ситуаций / Нина Давидовна Арутюнова // Известия АН СССР. – Серия лит. и яз. – 1983. – Т. 42. – С. 330–341.
5. *Вольф Е. М.* Функциональная семантика оценки / Елена Моисеевна Вольф / отв. ред. Г. В. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
6. *Бирюлин Л.* Семантика и прагматика русского императива : [монография] / Леонид Бирюлин – Helsinki : Helsinki Univ. Press, 1994. – 230 с.
7. *Храковский В. С.* Семантика и типология императива. Русский императив / Виктор Самуилович Храковский, Александр Павлович Володин / отв. ред. В. Б. Касевич ; АН СССР, Ин-т языкознания. – Л. : Наука, 1986. – 272 с.
8. *Дорошенко А. В.* Побудительные речевые акты и их интерпретация в тексте (на материале английского языка) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. “Германские языки” / Александр Викторович Дорошенко. – М., 1986. – 26 с.
9. *Харченко С. В.* Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Світлана Василівна Харченко. – К, 2001. – 21 с.
10. *Вежбицка А.* Речевые акты / Анна Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике / сост. и ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251–275.
11. *Гладуш Н. Ф.* Повествовательные директивы в современном английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Нина Федоровна Гладуш. – К., 1985. – 23 с.
12. *Михайлова Л. В.* Эволюция директивных речевых актов в английском языке : дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Людмила Васильевна Михайлова. – Харьков, 2002. – 197 с.
13. *Почепцов О. Г.* Основы прагматического описания предложения : [монография] / Олег Георгиевич Почепцов. – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
14. *Шевченко О. Л.* Средства косвенного выражения побуждения в современном английском языке : дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ольга Леонидовна Шевченко ; Киевск. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – К., 1985. – 220 с.